

*О.М. Грабчук, канд. екон. наук,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара*

СУБСИСТЕМНІ УТВОРЕННЯ ТА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Сучасні світові тенденції розвитку національних економік характеризуються зростанням частоти криз і поглибленням їх наслідків. Фактично повсякчас відбуваються кризові явища в тому чи іншому секторі окремих національних економік чи глобальної економіки. Зростання частоти і глибини криз пояснюють зростанням невизначеності розвитку економічних систем, причому саме поняття невизначеності інтерпретується достатньо широко, як і поняття економічної системи.

Економічна система характеризується як сукупність економічних відносин між людьми у процесі виробництва, обміну, розподілу та споживання товарів і послуг (або економічного продукту). Економічна система визначається також як сукупність всіх видів економічної діяльності у процесі їх взаємодії. Система розглядається як "сукупність елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках один із одним, яка утворює певну цілісність, єдність".

Сукупність економічних систем, що знаходяться в даному соціально-економічному просторі-часі, утворює єдине ціле з діалектично єдиними закономірностями розвитку. Власне економічні системи і стан соціально-економічного простору-часу є взаємоузгоджені і взаємопов'язані єдиною логікою природної еволюції соціуму.

Однією з основних властивостей економічних систем вважають свідому активність окремих її елементів. Такі підсистеми можуть мати характер як сталого утворення, так і тимчасового. Сталі підсистемні утворення частіше утворюються в межах структурованої індустріальної економіки, їх виникнення пов'язане із функціональними зв'язками між елементами системи, реалізація яких і вартісне супроводження фінансовими потоками мають обмежену невизначеність. Такі сталі підсистемні утворення прийнято називати фракталами економічної системи.

Тимчасові субсистемні утворення виникають у результаті ситуаційної взаємодії окремих фракталів чи їх складових, джерелом яких є інституційні зміни в економіці, зовнішній вплив чи односпрямовані флуктуації розвитку фракталів. Оскільки взаємодії у тимчасових субсистемних утвореннях мають випадковий характер, рівень невизначеності економічних процесів у них є високим. Чим частіше такі утворення виникають у межах національної економіки, тим більшим є рівень невизначеності в ній у цілому.

Кожна підсистема економіки має свої власні періоди стабільності і перебудов. Однак при цьому економіка як велика система повинна мати здатність зберігатися в процесі практично безперервних структурних змін. Кожна "успішна" локальна біфуркація (тобто така, що завершилася

утворенням більш складної структури) продовжує стабільність зовнішньої підсистеми, і, таким чином, стабільність усієї системи зберігається доти, доки її підсистеми (ціною своєї структурної перебудови) не дозволяють флуктуаціям перейти поріг стійкості системи в цілому. Тобто наступним ступенем розвитку соціально-економічних систем стає їх стійке зростання.

Однак стійке зростання найчастіше характеризується певними відмінностями в тенденціях за фракталами, тим самим зростає загальна деструкція системи. Зростання деструкції матиме наслідком посилення синергічних ефектів за взаємодіями між фракталами, які і будуть чинником формування тимчасових субсистемних утворень. До того ж зростання деструкції економічної системи є можливим тільки в певних межах, що обумовлено “жорсткістю” її структури. У свою чергу, волатильність структури економічної системи безпосередньо визначається невизначеністю процесів. Таким чином, при економічному зростанні посилення невизначеності економічних процесів (обумовлене виникненням тимчасових субсистемних утворень, які утворюються внаслідок посилення синергічного ефекту при взаємодії фракталів системи), приводитиме до зростання волатильності її структури. Посилення волатильності структури економічної системи за фракталами дає змогу забезпечити тривалі межі економічного зростання навіть при існуванні тенденції до деструкції системи. Локальні кризи, які виникають при високому рівні волатильності структури економічної системи, з одного боку, є відображенням невизначеності економічних процесів, з іншого – способом відновлення фрактальної структури. Системні кризи найчастіше є наслідком перетворення тимчасових субсистемних утворень у стійкі фрактали, що призводить до виникнення нових закономірностей розвитку економічної системи.